II түһүмэх. «Өктөм» сопхуос Чапаевтааҕы дьааһыла-саада

Чапаевтааҕы дьааһыла-саад сопхуос буолбутун кэннэ тэриллибитэ. 1960-1961 сылларга. Сопхуос үлэһиттэрин, специалистарын оҕолоругар анаан астарбыта, туспа үптээх-харчылаах, счеттаах этэ. Ол кэмҥэ дириэктэр Н.Е.Едисеев дьаһалынан, сопхуос массыыната оҕолору таһар этэ.

Мин өйдүүрбүнэн, дьааһыла-саадка маҥнайгы сэбиэдиссэйинэн Алексеева Ирина Герасимовна 3-4 сыл үлэлээн баран, сопхуос пиэрмэтигэр харабылынан үлэлээбитэ. Кини кэнниттэн элбэх сэбиэдиссэй кэлэн-баран, үлэлээн ааспыта.

Жебсаина Елизавета икки кыһын, 1967-1969 сылларга, сэбиэдиссэйдээбитэ. Онтон Кривошапкина Александра Дмитриевна үлэлээбитэ, кини 1975-1978 сылларга пиэрмэҕэ биригэдьииринэн тахсыбыта. Бу кэмнэргэ дьааһыла-саад дьиэтэ оһоҕунан оттуллара, кэмэ кэлэн оһохтор көтүллэн, ититэр систиэмэ киирбитэ. Дьааһыла-саад дьиэтигэр сыһыарыы хочуолунай тутуллубута. Хачыгаардарынан «оскуола-производство-вуз» девиһинэн үлэлии тахсыбыт уолаттар үлэлииллэрэ.

Үлэлээбиттэрэ:

1. Кардашевская Елена Егоровна – повар
2. Кардашевская Зинаида Егоровна – таҥас сууйааччы, биэнсийэҕэ тахсыар диэри үлэлээбитэ.
3. Андреева Татьяна Семеновна – сиэстэрэ – иитээччи
4. Бурцева Раиса – сиэстэрэ – иитээччи
5. Андреева Мария Петровна, 1935 с
6. Лиханова Анна Ивановна
7. Сысоева Раиса Петровна сэбиэдиссэйинэн үлэлээбитэ, дьааһыла-саад үлэлээн бүтүөҕүттэн, сабыллыаҕыттан оскуола-гимназияҕа барбыта.
8. Сысоева-Засимова Ирина Филипповна завхоһунан аҕыйах сыл үлэлээн ааспыта.
9. Алексеева Мария Даниловна – Кардашевская Е.Е. биэнсийэҕэ барбытын кэннэ поварынан үлэлээбитэ. Ирдэбиллээх үлэһит, оҕо туһугар наадалааҕы туруорсара, тылын ылыннарара. Оҕолуу үөрүнньэҥ, сымнаҕас майгылаах, үрдүк культууралаах киһи.
10. Михайлова Анисья Михайловна – оҕо биэссэринэн үлэлээбитэ. Оҕолор, үлэһиттэр доруобуйаларын, ас-үөл хаачыстыбатын, дьиэ-уот санитарнай туругун хас сарсыарда аайы кэлэн көрөрөистэрэ, хонтуруоллуура.
11. Кардашевскай Егор Егорович – хачыгаар, кини түүнүн хочуолу отторо. Күнүһүн ньээҥкэлэр хочуолу кэтээн көрөллөрө.

Дьааһыла-саад оҕо куойкатын сөптөөхтүк туһанара, куойка күн 99% туолара, куойка оборота 85% буолара. Оҕолор суукканан сылдьаллара, сорох кыра саастаах оҕолору дьиэлэригэр хонноро ыыталлара. Биир саастарыттан түөрт саастарыгар дылы сылдьаллара. Пиэрмэҕэ ыанньыксыт тиийбэт буолан, кыһалҕаттан уон ыйдаах кырачааннары ылаллара. Оннук 3-4 оҕо сылдьара.

Ас калорийа күн аайы оноһуллара, аскорбинизация ыйынньык быһыытынан кытаанахтык тутуһуллара. Сиэстэрэ – иитээччи эбээһинэһигэр сэрээккэ, гимнастика, үлэнэн иитии, мөлтөх доруобуйалаах оҕолорго массаж киирэрэ.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
От ыйын 24 күнэ, 2018 сыл

Дьааһыла-саад сэбиэдиссэйдэрэ

Алексеева
Ирина Герасимовна
1962-1963

Кривошапкина
Александра Дмитриевна
1963-1975

Сысоева (Засимова)
Ирина Филипповна
1975-1978

Сысоева
Раиса Петровна
1979-1992

Алексеева Ирина Герасимовна

Ийэбит Алексеева Ирина Герасимовна 1924 с. кулун тутар 11 күнүгэр Горнай оройуонугар Солоҕоҥҥо уон оҕолоох ыалга төрөөбүтэ. Дьоно кыаммат буоланнар, үөрэммэккэ хаалбыт. Ол да буоллар сүрэҕин баҕатынан бэйэтэ сахалыы-нууччалыы ааҕарга, суруйарга үөрэммит. 1939 с. Аҕата өлбүтүн кэннэ, Хаҥалас улууһугар "Кыһыл Сулус" колхозка үлэлиир эдьиийигэр Федора Герасимовнаҕа көһөн кэлбит. Онно 15 сааһыгар колхоз чилиэнинэн буолбута, комсомолга киирбитэ. 1940 с. "Бары байыаннай эбээһинэһэ суохтар, дьахталлар уонна кыргыттар трактористар курстарыгар үөрэнэ кэлиҥ" диэн райкомол ыңырыыта тахсыбытын өйөөн, кини Өктөмнөөҕү МТС-ка 3 ыйдаах курсу бүтэрэн, ХМЗ тракторга тракторист ыарахан үлэтин саҕалаабыта. 1941 сыллаахха сэрии буолбута. Ыныырыктаах олох саҕаламмыта. Сэрии кэмигэр бензини, кыраһыыны улаханнык кэмчилээн туттуллар буолбута. Ол иһин маһынан оттуллар газогенераторнай трактор курсугар эбии үөрэнэн, НАТИ тракторынан үлэлиир буолбута.

1942 с. бурдук үлэтигэр былаанын аһара толорон, "Тыа хаһаайыстыбатын туйгуна" значогунан наҕараадаламмыта. 1943 с. саҥатыгар хамнаһыттан чорботон, бииргэ үлэлээбит табаарыстарынаан "Советская Якутия" диэн танковай колоннаны оҥорууга 10000 солкуобайы ыыппыттар. Тус бэйэтэ 1000 солкуобайынан көмөлөспүтэ. Сэрии сылларыгар, кэлин Ленин уордьаннаммыт, Петр Егорович Алексеев үлэлиир комбайынын тыраахтарынан состоро сылдьан колхоз учаастактарыгар бурдук хомууругар үлэлээбитэ.

1945 с. Партияҕа киирбитэ. 1948 с. Дьокуускайга биригэдьиирдэр курстарын бүтэрэн баран, Чапаев тракторнай биригээдэтигэр 3 сыл устата үлэлээбитэ. Кэлин Үрүҥ Баска элбэх бааһынаны оҥорбуттара, Нөмүгүгэ самолет түһэр сирин оҥорсубута.

Шевелёв Егор Романовичка кэргэн тахсан 5 оҕону төрөтөн ииппиттэрэ. Оҕо көрөн олорон баран, 1962-1963 сылларга саҥа арыллыбыт сопхуос дьааһыла-саадын сэбиэдиссэйинэн ананар. Чапаевтааҕы дьааһыла-саад бастакы салайааччыта этэ. 1974 с. пенсияҕа тахсан, сиэннэрин бүөбэйдэһэр.
Сыралаах үлэтэ "Үлэҕэ килбиэнин иһин" медалынан, "Бочуот Знага" орденынан наҕараадаламмыта. Ону таһынан, оройуоннааҕы Сэбиэт депутатынан, партия обкомун чилиэнинэн талылла сылдьыбыта. Уус-уран самодеятельность көхтөөх кыттыылааҕа буолан, "Ветеран сцены" диэн киниискэлээх, "Бастыҥ оһуохайдьыт" диэн ленталаах. Үлэ, тыыл ветерана, Чапаев нэһилиэгин, Хаҥалас улууһун бочуоттаах олохтооҕо буолар.

Ираида Маныкина, кыыһа,
Алтынньы, 2019 с.

Кривошапкина Александра Дмитриевна

Александра Дмитриевна 1974-1978 сылларга дьааһылаҕа сэбиэдиссэйдээбитэ. Бэйэтин сатабыллаах салайааччы, үлэһит быһыытынан көрдөрбүтэ. Кэлэктиибин түмэр, биир сыалга туһаайар, уопсай тылы булар салайааччы.

Урут ыаллар олоро сылдьыбыт эргэ тутууларыгар дьааһыла дьиэтэ үлэлиир этэ. Үөһээ тэрилтэлэргэ туруорсан, дьааһыла дьиэтигэр капитальнай өрөмүөн ыыттарбыта, кирпииччэ оһохтору көтүттэрэн таһааттарбыта, ититэр систиэмэни киллэттэрбитэ, оҕолорго сөптөөх ороннору, тээбириннэри булбута.

Иитээччилэр оҕолору саҥа ньыманан үөрэтэллэрэ, иитэллэрэ. Атын детсаадтар дьааһыла үлэтин сэҥээрэллэрэ. Дьааһыла бастыҥ үлэлээх тэрилтэ аатын ылбыта, Покровскайга Александра Дмитриевна үлэ уопутун семинардарга, конференцияларга кэпсиирэ.

Александра Дмитриевна уопсастыбаннай үлэни көҕүлээччи, тэрийээччи буолара. Чапаев биригэдэтигэр партийнай тэрилтэ сэкиритээрин да быһыытынан киэҥ тэрийэр-маассабай үлэни ыытара. Салайар тэрилтэтэ салайааччыларын өйөөн, киниэхэ тирэх буолан, бары тэрээһиннэргэ, субуотунньуктарга бастакынан сылдьара. Ыһыыга, хомуурга, пиэрмэ араас үлэтигэр, отон хомуйуутугар кэлэктиип түмсүүлээх буолара. Үлэһиттэрин араас экскурсияларга сырытыннарара, сынньатара.

Таһаарыылаахтык сэбиэдиссэйдии олордоҕуна, партийнай тэрилтэ сорудаҕынан Чапаев учаастагар биригэдьииринэн анаабыттара. Ити үлэтигэр биэнсийэҕэ барыар диэри үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ, бочуоттаах сынньалаҥна олорбута.

Александра Дмитриевна элэккэй, аһаҕас, холку майгылааҕа. Дьиэ кэргэнигэр тапталлаах кэргэн, ийэ, эбэ, аймахтарыгар эдьиий, кийиит, саҥас буолан, барыларыгар сүбэһит, дурда-хахха буолбута. Бэйэтэ төрөппүт икки уолуттан ураты аймахтарыттан хас да оҕону иппитэ. Оҕолор бары сүһүөхтэригэр турдулар, ийэлэригэр махталлара муҥура суох. Улахан уола Григорий уһуннук, ыараханнык ыалдьыбыта, кэргэнэ Кривошапкина Оля бүөбэйдээбитэ. Александра Дмитриевна уолун доруобуйатын туһугар тугу да кэрэйбэккэ көмөлөспүтэ. Олоххо эрэлин хаһан да түһэрбэтэҕэ, дьиэ кэргэнин, дэриэбинэтин туһугар сүрэҕинэн-быарынан ыалдьара.

Александра Дмитриевна чэчирэтэ тылыннарбыт Аал Луук Маһын сэбирдэҕэ хойуу уонна күөх, удьуора-утума салҕанар. Ыччаттара ийэлэрин, аҕаларын тустарынан истиҥник-иһирэхтик санаан ааһалларыттан үөрэбит.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
2018 сыл

Бурцева Раиса Афанасьевна

Раиса Афанасьевна 1933 сыллаах төрүөх. Кини Уус Алдантан Кэптэни нэһилиэгиттэн төрүттээх. Ийэтинээн, балта Зоялыын Чапаевка көһөн кэлэн олохсуйбуттара. Балта Зоя Чапаев биригээдэтигэр бухгалтерынан үлэлээбитэ.

Раиса Афанасьевна Чапаев дьааһылатыгар сиэстэрэ – иитээччинэн үлэҕэ киирбитэ. Кини ити иннинэ оҕо тэрилтэтигэр үлэлээбит буолан, уопуттаах этэ. Раиса ис-иһиттэн аҕыйах саҥалааҕа, ол эрээри оҕолорго ураты сымнаҕас сыһыаннааҕа. Оҕо майгытын билэрэ, хас биирдии оҕоҕо тус-туһунан көрөн сыһыан олохтуура. Оонньуурдарынан көрдөрөн кэпсиирэ, үөрэтэрэ. Иитиллээччилэригэр анаан ырыа айара, ону ыллатара, үҥкүүгэ элбэх оҕону дьарыктыыра.

Сарсыарда аайы оҕолорго сэрээккэ оҥотороро, сүүрдэрэ. Эрчиллиитин оҕоҕо сөп түбэһэри талан туһанара, мөлтөх доруобуйалаах оҕоҕо эрчиллиитин чэпчэтэрэ. Саас эрдэттэн оҕолорун таһырдьа таһааран хамсаныылаах оонньуулары оонньоторо, мээчиги эккирэтиннэрэрэ. Раиса Афанасьевна хас биирдии оҕо сүрэҕэр күлүүһү булара, оҕолор «Мама Рая» диэн ыҥыраллара. Иитээччи быһыытынан билиилээх-көрүүлээх киһи этэ.

Үлэһит быһыытынан кэлэктиипкэ убаастабылынан туһанара. Куоракка киирэн дьааһылалар хайдах үлэлииллэрин көрөрө, уопут атастаһара. Чапаев дьааһылатыгар саҥаны олоххо киллэрэргэ этиилээх буолара. Саҥа идеялары киллэрэрин бары өйүүллэрэ, сүбэлэһэн, ырытан, уопсай кэпсэтии түмүгүнэн олоххо киллэрии буолара. Дьааһылаҕа анал хамыыһыйалаах, старосталаах этилэр. Кыаллыбатах боппуруостарын быһаартара кэлэктиип оройуоҥҥа, сопхуос салалтатыгар Раиса Афанасьевнаны командировкалаан ыыталлара. Мунньахха тэрилтэтин кыһалҕатын оруннаахтык, ыллыктаахтык этэн туруорсара, туолуутун ситиһэрэ.

Биэнсийэҕэ тахсан баран, куоракка дьиэ ылан көспүттэрэ. Сааһыран баран ыалдьан өлбүтүн истибиппит.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
2018 сыл

Кардашевская Зинаида Егоровна

Зинаида Егоровна, Елена Егоровна Кардашевскайдар - Хаҥалас улууһун ийэ олоҥхоһута Егор Ильич Кардашевскай төрөппүт кыргыттара. Е.И. Кардашевскай «Уол Дугуй Бухатыыр» диэн биллибит олоҥхолоох.

Зинаида Иван диэн баянист киһиэхэ кэргэн тахса сылдьыбыта. Сардаана диэн кыыс оҕону төрөппүтэ. Кэргэнэ Иванныын бөһүөлэк тэрийэр кэнсиэрдэригэр куруутун кытталлара. Иккиэн кэрэни кэрэхсиир, дууһалара үөрэр дьарыктарынан дьарыктаналлара, олохторо да оннук үөрүү аргыстаах этэ. Иван музыкаҕа ураты уйаҕас сыһыаннааҕа, киэҥ сирдэринэн сылдьан оонньуурун сөбүлүүрэ. Зинаида төрүөҕүттэн хараҕа мөлтөх, үһүс группалаах инбэлиит этэ. Иваны батыһа сылдьар кыаҕа суоҕа, ол иһин кэргэнин баҕатын утарсыбатаҕа, боппотоҕо. Онон олохторун суола икки аҥы эйэлээхтик арахсыбыта.

Зинаида Егоровна Чапаевтааҕы дьааһылаҕа таҥас сууйааччынан биэнсийэҕэ тахсыар диэри үлэлээбитэ. Үлэтигэр олус бэриниилээх киһи буолар. Таҥаһы сууйарыгар бары быраабыланы тутуһара, сууйуон иннинэ илитэн, дезинфекциялаан баран оргутара, онтон сууйара, сайҕыыра, куурдан баран өтүүктүүрэ, онтон ыскаапка сааһылыыра. Барыта бэрээдэк буолара.

Ырыа Зинаида олоҕун арахсыспат аргыһынан буолара. Дэриэбинэ тэрээһиннэрэ, кэнсиэрдэрэ кини ырыата суох ыытыллыбаттар этэ. Кэнсиэргэ көрөөччүлэр «бис» хаһыытаан, сыанаҕа хаста да тахсан бокулуоннуура. Ырыаҕа киэн туттар киһибит кини этэ. Уус-уран самодеятельность бэстибээллэригэр, көрүүлэригэр куруутун I-II миэстэлэри ылара. Дьокуускайга тэлэбиидэнньэҕэ хаста да ыҥырыллан, ыллаан тахсыбыта, күөх экраҥҥа көстүбүтэ.

Ырыа куттаах Зинаида майгыта ырыатын курдук холку, эйэҕэс, үөрүнньэҥ, санаата ыраас, чэпчэки, кэпсээнэ-сэһэнэ дэлэгэй. Үчүгэйи ыралыыр, кэрэни кэрэхсиир киһини үтүө эрэ күүтэр.

Дьааһыла оҕолорун ортотугар киирдэҕинэ, оҕо курдук буолара. Дууһата ыллыы сылдьар киһи оҕолору таптыыра өтө көстөрө, көтөҕөн олорон ыллыыра. Кинилэргэ оҕо ырыаларын анаан ыллыыра, бырааһынньык аайы 1-2 куплеты үөрэппит буолара. Оҕолор да кини тапталыгар эмиэ оннук тапталынан эппиэттииллэрэ, ыллаа диэн эккирэтэ сылдьаллара.

Зинаида Егоровна туох да үлэттэн иҥнибэт үлэһит, кэлэктиипкэ кими баҕарар солбуйар кыахтааҕа. Оһоҕор оттор маһын бэйэтэ хайытара, саһаанныыра.

Зинаида олоҕун биир боччум үөрүүтүнэн, дьолунан кыыһа Сардаана сиэн кыыһы бэлэхтээбитэ буолар, онно наһаа үөрбүтэ уонна сиэнин Айгуля диэн ааттаабыта. Айгуля улаатан, ыал буолан, оҕолордонон, Алааска ыал буолан олорор. Зинаида Егоровнаны санатар көлүөнэ улаатарыттан үөрэбит уонна эбэлэрин айылҕаттан бэриллибит көмүс куолаһын салҕыыр ыччат үөскүө диэн эрэнэбит.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
2018 сыл

Кардашевская Елена Егоровна

Зинаида, Елена ийэлэрэ Ханалас улууһун Нөмүгү нэһилиэгин Михайловтарын кыыстара Михайлова Елена, өссө биир аата Үчүгэй Өлөөнө диэн. Аҕата Кардашевскай Егор Ильич Дьэр нэһилиэгин олохтооҕо, Хаар Балаҕан диэн Чапаев уонна Дьэр быысаһар сирдэригэр олорбут. Кини кырыымпаҕа оонньуур идэлээх эбит. Дьиэтин үрдүгэр тахсан, кырыымпатыгар оонньоотоҕуна, ыччаттар истиһэн, сиртэн сиргэ, ыалтан ыалга тиэрдиһэн, ол киэһэ Хаар Балаҕанҥа оонньуу-көр буолара диэн кэпсииллэр. Оччотооҕу ыччаттар мустан, сатыылларынан үҥкүүлээн, сахалыы оонньуулары оонньоон тарҕаһаллара үһү. Итинник оонньууларга Үчүгэй Өлөөнө Егор Кардашевскайдыын билсиһэн ыал буолбут. Икки кыыс оҕону төрөтөллөр, улаханын Елена, кыратын Зинаида диэн ааттыыллар. Үчүгэй Өлөөнө ыалдьан 1932 с. суох буолбут. Кардашевскайдар туруу үлэһит дьон сэниэ ыал эбиттэр. 100 сүөһүлээхтэр эбит. Сэрии иннинэ, репрессия-куорҕаллааһын кэмигэр, хоту дойдуга көспүттэр.

1950-с сыллар бүтүүлэригэр, былаас уларыйыыта, Чапаевка олохсуйан олорбуттара.

Елена дьааһыла аһыллыаҕыттан биэнсийэҕэ барыар диэри повардаабыта. Кэбээйигэ интэринээккэ повардаабыт буолан, үлэтин ис хоһоонун билэрэ, астыырын сөбүлүүрэ, оҕо аһылыгын нуормата төһө калорийдаах буолуохтааҕын билэрэ уонна тутуһара.

Кэргэнинээн икки уолу, биир кыыһы төрөтөн улаатыннарбыттара.Үлэтин тас өттүнэн кэтэх хаһаайыстыбаны тутара, ол барыта оҕолор тустарыгар буолара, кинилэр тот, доруобай буоллуннар диэн кыһаллара. Биһиги дьүөгэбит ийэ буолар үөрүүтүн, эбэ буолар дьолун, дьон-сэргэ истиҥ махталын билбитэ.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
2018 сыл

Алексеева Мария Даниловна

Мария Даниловна 1931 сыллаахха муус устар 14 күнүгэр төрөөбүтэ. Кини куоракка олорон, 1954 сыллаахха Петр Саввичка кэргэн тахсан, Чапаевка көһөн тахсыбыта, олохсуйбута. Кэлээт, дьааһылаҕа сиэстэрэ-иитээччинэн киирбитэ, Андреева Мария Петровналыын биир симиэнэҕэ өр кэмнэ бииргэ үлэлээбиттэрэ. Иитээччинэн үлэлээбит сылларыгар төрөппүттэри кытта үлэни күүскэ ыыппыта, агитзоналарынан сылдьан бэсиэдэ бөҕөтүн ыытара. Детсаад инники сайдыытын кэпсиирэ.

Повар Кардашевская Е.Е. биэнсийэҕэ барбытыгар, Мария Даниловна кини оннугар тахсыбыта. Тотоойу, миньигэс астаах повары оҕолуун, үлэһиттиин бары «тетя Маня» дииллэрэ, биэнсийэҕэ тахсыар диэри уһуннук үлэлээбитэ. Үлэтэ мэтээллэринэн, анал бэлиэлэринэн, элбэх Бочуотунай Грамоталарынан, Махтал Суруктарынан, сыаналаах бэлэхтэринэн бэлиэтэммитэ.

Мария куоракка уһуннук олорбутунан да буолуо, билиитэ-көрүүтэ киэҥ, үрдүк культууралаах этэ. Доҕотторун, дьүөгэлэрин ортотугар көрдөөх-нардаах, күлүүлээх, сэргэх киһи буолара. Кини православнай таҥара үөрэҕин чугастык ылынара, кыһалҕалаах дьоҥҥо ис сүрэҕиттэн көмөлөһөрө, аһынара. Ыам ыйын 22 күнүгэр, сааскы Ньукуолунҥа, дьүөгэлэрин, баҕалаах дьахталлары мунньан, Ой Бэскэ тыаҕа таһааран, сынньатан киирэрэ. Онно Мария Даниловна көрү-нары көҕүлүттэн тардара, араас оонньуулары тэрийэрэ, эмтээх оттору хомуйаллара, астынан-дуоһуйан аҕай кэлэллэрэ. Эмтээх оттору хайдах харайарга, туттарга үөрэтэрэ.

Чапаев уопсастыбаннай олоҕор актыыбынайдык кыттара, дьахтар, кулууп сэбиэттэрин чилиэнэ этэ. Тута хоһуйан сахалыы ыллыыра, нууччалыы частушкалаан эйээрэрэ, пляскалаан тэйэрэ. Сцена бэтэрээнэ аат инэриллибитэ.

Мария Даниловна элэккэй, эйэҕэс майгылааҕа, кыраттан да үөрэрэ, үчүгэйгэ, кэрэҕэ тардыһара. Эрэллээх дьүөгэ, сүбэһит этэ. Иистэнэрин сөбүлүүрэ. Кэпсээҥҥэ киирбит минньигэс астааҕынан биллэрэ, кини астаабыт аһа үллэ турар курдуга. Дэриэбинэҕэ буолар сыбаайбалар остуолларын, астарын былаана Мария сүбэтэ-амата, астааһына суох барбаттар этэ. Элбэх эдэр ыалы алгыстаах аһынан арчылаабыта, ыал буолар аартыктарын алҕаабыта.

Иллээх-эйэлээх дьиэ кэргэн Далбар Хотуна, кэргэнинээн икки уол оҕону, биир кыыһы төрөтөн, үгүс сиэн, хос сиэн эбэтэ, эһэтэ буолбуттара.

2011 сыллаахха муус устар ыйга Мария Даниловна 80 сааһын үбүлүөйдээбиппит, онно кини аатыгар махтал-баһыыба тыллара нэһилиэк, тэрилтэ ааттарыттан этиллибиттэрэ, оҕолоро сирдээҕи бокулуон уурбуттара. Үтүө киһи аата умнуллубат.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
2018 сыл

Андреева Мария Петровна

Мария Петровна 1935 сыллаахха бэс ыйын 10 күнүгэр төрөөбүтэ, төрүт Чапаев олохтооҕо. Элбэх оҕоҕо күн сирин көрдөрбүтэ, эбэ, хос эбэ буолар дьолун билбитэ. Кэргэнинээн иллээхтик, эйэлээхтик, сылаас сыһыанынан угуттанан уһун дьоллоох олоҕу олорбуттара. Иккиэн үлэни өрө туппут үлэһит дьон. Мария Петровна улахан дьиэ кэргэни сатабыллаахтык салайар, ис-иһиттэн ыраас, чэбэр хаһаайка, кэргэн этэ.

Дьааһылаҕа эдэр сааһыгар үлэлии кэлбитэ, биир симиэнэҕэ Андреева Татьяна Семеновналыын туралларa. Мария үлэтигэр ирдэбиллээх, ис бэрээдэги тутуһар уонна тутуһуннарар аккуратнай үлэһит буолара. Бэйэтэ элбэх оҕолоох ийэ буолан, дьааһыла оҕолорун төрөппүт оҕолорун курдук көрөрө-истэрэ, таптыыра. Төрөппүттэри кытта үлэҕэ илиитин араарбакка үлэлиирэ, дьиэлэринэн кэрийэ сылдьан иитиллээччи дьиэтээҕи усулуобуйатын билсэрэ. Оҕо дьиэтигэр анал ооньуур муннуктаах буоларын, остуол, олоппос баар буоларын ситиһэрэ. Төрөппүттэргэ оҕо таҥнар таҥаһыттан утуйар таҥаһыгар тиийэ хайдах буолуохтааҕар сүбэлиирэ, үөрэтэрэ. Чапаев ыалларын кэрийэн, санитарнай туругу бэрэбиэркэлиир уопсастыбаннай сорудахтааҕа. Бэриллибит сорудаҕы үтүө суобастаахтык бириэмэтигэр толороро. Тус үлэтигэр да буоллун, уопсастыбаннай үлэтигэр да буоллун, барытын былааннаан, аттаран, толкуйдаан үлэлиирэ, ол иһин барыта сатанара, туолара. Мария Петровна ыллыктаах тылынан этэн кэбистэҕинэ, ким да аккаастаабат буолара, салайар, дьаһайар сатабыллааҕа.

Мария Петровна оҕолорун киһи үөрэ-хайҕыы көрөр. Ыччаттар бары сахаҕа бөдөҥ унуохтаах, кырасыабай дьоннор, үрдүк, орто үөрэҕи баһылаатылар, үлэһит, мааны ыаллар. Ийэлэрин удьуордаан истэриттэн ыраах, сырдыгы өрө туталлар.

Мария Петровна туйаҕын хатарар ыччаттар баалларыттан үорэбин.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
2018 сыл

Дьааһылаҕа үлэлээбитим

Мин дьааһыла аһыллыбытын кэннэ 60-ус сылларга үлэлии киирбитим. Онтон кыыспын батыһан, аҕыйах бириэмэҕэ детсаадка баран үлэлии сылдьыбытым. Ол кэннэ дьааһылабар төннөн кэлэн, 1985 сылга диэри, биэнсийэҕэ тахсыахпар дылы үлэлээбитим.

Ол кэмҥэ сэбиэдиссэйинэн Кривошапкина Александра Дмитриевна этэ, онтон Засимова Ирина Филипповна, Сысоева Раиса Ивановна үлэлээбиттэрэ. Баспытааталларынан Бурцева Раиса Афанасьевна, Александра Петровна, Анна Степановна үлэлии сылдьыбыттара. Ньээҥкэлэринэн Прасковья Петровна, Анна Ивановна, Анна Михайловна, Герасимова Екатерина Михайловна үлэлээбиттэрэ. Кэлин Раиса Степановна, Наталья Владимировна, Зоя Гаврильевна, Анастасия Самсоновна үлэлээбиттэрэ. Пуобарбыт Кардашевская Еля этэ. Онтон кэнники Мария Даниловна пуобардаабыта. Таҥас сууйааччыбыт Кардашевская Зина.

Ол саҕана наһаа элбэх оҕо сылдьара. 9-10 ыйдаах, сатаан хаампат оҕолору кытта ылан көрөрбүт. Дьааһылаҕа улахан манеж баара, онно кыралары туруорарбыт. Оҕолор нэдиэлэни быһа хоно сылдьаллара. Дьааһылабыт сылаас, ыраас бөҕө этэ. Үлэһиттэр бары маҥан халааттаах үлэлиирбит.

Сайын оҕолорбутун таһырдьа оонньото таһаарарбыт, оонньуур сирдэрэ барыта буор буолан, бары хап - хара буолан киирэллэрэ. Дьэ ону тааска уу кутан, хас биирдии оҕону сууйар этибит. Оҕолорго күҥҥэ иккитэ битэмиин, балык арыыта сиэтэрбит. Ити оччолорго ирдэбил этэ. Сотору-сотору сопхуоска субуотунньукка ыҥыраллар этэ: хотон сыбааһыныгар, оҕуруот аһын хомууругар, окко, талах бэлэмигэр, уо.д.а.

Чапаев сэлиэнньэ үгүс көлүөнэ ыччатын көрбүппүттэн, иитиспиппиттэн астынабын.

Андреева Татьяна Семёновна,
үлэ ветерана, алтынньы 2019 с.

Төрөппүттэрим эрэллэрин толордум

Мин 1935 сыллаахха алтынньы 14 күнүгэр Хаҥалас улууһугар Нөмүгү нэһилиэгэр Ой сиригэр төрөөбүтүм. Аҕам Михайлов Михаил Константинович 1900 сыллаах төрүөх, төрүт Нөмүгү киһитэ. Ийэм Михайлова (Романова) Акулина Александровна Дьэр нэһилиэгиттэн төрүттээх. Дьонум холкуостаахтар. Биһиги биргэ төрөөбүт тохсуо этибит. Биргэ төрөөбүттэрим сэрии иннинэ, сэрии сылларыгар ыалдьан өлбүттэрэ. Дьонум оҕолорун өлөр өлүүттэн быыһаары куораты былдьаспыттара, ити 1936 сыллаахха эбит. Балыыһаҕа көрдөрө, эмтэтэ сатаабыттарын үрдүнэн оҕолоро корьтан, коклюштан, быар ыарыытыттан быыһамматахтара. Тоҕус оҕоттон мин эрэ тыыннаах ордон хаалбыппын, куруутун балыыһаҕа сытарбын өйдүүбүн.

Куоракка Сайсарыга кыра хаарбах дьиэҕэ олорбуппут. Ийэлээх аҕам кирпииччэ собуотугар түүннэри-күнүстэри үлэлииллэрэ. Оччолорго мин 5-6 саастааҕым, үс кыра оҕону көрө хааларым.

Аҕам 1942 сыллаахха сэриигэ ыҥырыллан барбыта. Аҕам аармыйаҕа барарыгар бырааатыгар, бухгалтер идэлээх Михайлов Федор Николаевичка дьоммун ылан көр-иһит диэн эппит эбит. Ийэбинээн иккиэйэҕин хаалбыппыт. Убайбыт аҕабытыгар биэрбит тылын толорон, Өктөмҥө көһөрөн таһаарбыта. 1943 сылтан Өктөм олохтоохторо буолбуппут. 1943 сыллаахха аҕабыт өлбүтүн туһунан «хара сурук» кэлбитэ.

Мин Чапаев сэттэ кылаастаах оскуолатыгар үөрэммитим. Сэттэ кылаас кэнниттэн Дьокуускайдааҕы тыа хаһаайыстыбатын техникумун (ЯСХТ) ветеринарнай салаатын бүтэрбитим. Идэбинэн түөрт сыл үлэлээбитим, ол эрээри бу үлэбэр дуулам олох сыппатаҕа, доруобуйам да мөлтөөбүтэ. Аны кэргэн тахсан, иккитэ оҕоломмутум. Онтон медицинскэй училищеҕа туттарсан, үс сыл үөрэнэн, биэссэр идэтин ылбытым. Дойдубар кэлэн, биэнсийэҕэ тахсыахпар диэри үлэлээбитим, үлэм сыаналанан, аатсуол да баар, наҕараада да элбэх. 1970 сылтан дьааһылаҕа, детсаадка медицинскэй өттүнэн көрбүтүмистибитим.

Эдэр сааспар алтыһан, доҕордоһон, биргэ үлэлээн ааспыт доҕотторум тустарынан ахтыы суруйар олус санньыар, курус, ол эрээри кинилэр тустарынан суруйан үйэлээх өйдөбүнньүк хаалларар мин ытык иэһим буолар.

Билиҥҥи Чапаев устун хааман иһэн, эдэр, эрчимнээх кэмнэрбитин, бары сүбэнэн таһаарыылаахтык үлэлиирбитин, саҥаттан саҥаны айарбытын санаан ылабын, хас биирдии дьиэ, уулусса эһигини санатар. Эһиги бүгүн биһиги ортобутугар суоххут, ол эрээри үлэҕит, олоххут суола-ииһэ сырдыгынан сыдьаайан хаалбыт эбит. Оонньооботох оҕо саастаах көлүөнэ буоланҥыт – оҕолуу чиэһинэйгит, кырдьыксыккыт, ыраас суобастаахтыт, инникигэ, үчүгэйгэ тардыһыылаахтыт миигин билигин да сөхтөрөр. Эһиги тускутунан бүөбэйдээбит, иппит оҕолоргут, кинилэр оҕолоро ытыктабылынан ахтыахтара, ааттыахтара.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
тыыл, үлэ бэтэрээнэ, СР доруобуйатын харыстабылын туйгуна
Өктөм нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо
От ыйын 24 күнэ.2018 сыл.

Алгыс тылынан ахтыллыа

Мин, Чапаевтааҕы дьааһыла-саадка 1979-1992 сылларга сэбиэдиссэйинэн үлэлээбитим. Кыра саастаах (1,5-3 саастаах) оҕолору көрүүгэ-харайыыга, иитиигэ-үөрэтиигэ кэлэктиип үлэтин салайбытым.

“Өктөм” сопхуос производствотын үлэһиттэрин оҕолоругар анаан тэриллибит оҕо тэрилтэтэ этэ. Сүрүннээн сүөһү үлэһиттэрин оҕолорун көрөр-истэр этибит. Оҕолорбут доруобайдык көтүппэккэ сылдьыыларын ситиһии, хааччыйыы, сөптөөх иитиини, сайдыыны биэрии иһин 0,5 ставка көрүллэрэ. Онно Михайлова Анисья Михайловна эппиэтинэстээхтик үлэлиирэ. Кыра оҕо доруобуйата аһыттан тутулуктааҕын кэтээн көрөрө. Асчытынан Алексеева Мария Даниловна үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ.

Дьиэ-уот ыраас, тупсаҕай буолуутугар ньээнкэлэр оруоллара улахан. Бу үлэҕэ өр сылга халбаҥнаабакка, бэриниилээхтик үлэлээбит дьонунан Лиханова Анна Ивановна, Пестерова Раиса Степановна, Адъютантова Зоя Гаврильевна, Филиппова Маайа этилэр, кэлин Ксенофонтова Наталья Владимировна, Пахомова Анастасия Семеновна үтүө суобастаахтык үлэлээбиттэрэ. Бэл туох баар өрөмүөнү барытын бэйэлэрэ оноороллоро. Хачыгаардар Боякинова Александра, Герасимова Клавдия Петровна, Шепеткин Гаврил Алексеевич дьиэ сылаас буоларын хааччыйаллара, биирдэ да дьааһыла сабылла сылдьыбытын өйдөөбөппүт.

Андреева Татьяна Семеновна, Трофимова Александра Петровна бэйэлэрэ элбэх оҕолоох, уопуттаах, өр сылга үлэлээбит дьон буолан, иитии-үөрэтии чааһын кыайа туталлара. Кэлин кэлэктиипкэ каадыр боппуруоһун туруоран, анал үөрэхтээх иитээччилэр кэлбиттэрэ. Чурапчыга үлэлии сылдьар Александра Власьевна Платонова, олохтоох Тамара Егоровна үөрэхтэрин бүтэрэн кэлэн, төһүү күүс, тирэх буолбуттара. Кэлин бэйэлэрэ детсаады салайбыттара. Араас үөрэххэ, семинардарга сылдьан, саҥа сүүрээни киллэрэн, кэлин аттестация ыытыллан, таһымнарын үрдэппиттэрэ. Мин бэйэм, биир бастакынан, улууска үрдүк категорияҕа туттарбытым. Кэтэхтэн үөрэнэн, СГУ пединститут дошкольнай отделениетын бүтэрбитим.

Методическай көмөнү кустовой МО, РОНО инспектордара оноороллоро. Партком, профком, биригээдэ салалтата, норуодунай хонтуруол сылдьара, сылга биирдэ отчуоттатара. Нэһилиэнньэ общественнай олоҕор, тэрилтэлэр икки ардыларыгар куоталаһыыларга актыыбынайдык кыттарбыт. Араас тэрээһиннэргэ, бырааһынныыктарга төһүү күүс буоларбыт. Кэлэктиип түмсүүлээҕэ, көхтөөҕө коммунистическай субуотунньукка тахсыыга, приозводствоҕа, пиэрмэҕэ ыанньыксыттары солбуйууга, сайын окко звеноларга от мунньуутугар көмөҕө көстөрө. Үлэһиттэргэ анаан политинформация онорорбут, мунньахтарга кыттарбыт, конференцияларга ыҥыраллара, наҕараадаҕа тиксэрбит.

Национальнай концепция киириэҕиттэн, саха балаҕана тэрийбиппит, сахалыы оонньуурдары оноорон, саха муннугун оноорбуппут, сахалыы сиэри-туому, үгэстэри үөрэтии барара. Барытын бэйэбит илиибитинэн тутан-хабан оноорорбут, тигэрбит. Бастакынан сахалыы таҥаһы кэппиппит. Онтон оҕо күнүгэр ыһыах ыспыппыт. Төрөппүттэр көмөлөһөллөрө, кытталлара.

Национальнай концепция киирэн, дьоҕурдаах дьон биллибитэ. Кэлин нэһилиэккэ биллэр иистэнньэҥ Андреева Татьяна Семеновна быыстапкалары тэрийбитэ. Сахалыы эмтээһини, эмтээх оту хомуйууну, бэлэмнээһини, туһаныыны Лиханова Любовь Федоровна баһылаабыта. Ааҕар, суруйар дьоҕурдаах дьонунан Андреева Татьяна Егоровна, Любовь Федоровна Лиханова уонна мин «Иэйии» түмсүүгэ сылдьыыбыппыт, кинигэ таһаарбыппыт. Үлэбит сүрүн ирдэбилэ – оҕо доруобуйатын харыстааһын, сылдьыы көрдөрүүтэ үчүгэй буолара. Биирдэ да дэҥ-оһол, эчэйии тахсыбатаҕа. 80-90 сыллардаах оҕолор доруобай, тэтиэнэх, концепция иитэр-үөрэтэр программатынан хабыллыбыт буолан, бэрээдэктээх, үөрэххэ дьоҕурдаах этилэр. Иитээччилэр хас биирдии оҕоҕо болҕомтолоох буолан элбэҕи ситиспиттэрэ, үлэлэригэр бэриниилээх, эппиэтинэстээх буолаллара көстөр. Төрөппүттэр махтал тыллара ону туоһулуур.

Өр кэмнэ биир кэлэктиипкэ үлэлээбит дьонум “Өктөм” сопхуос ситиһиитигэр, сайдыытыгар, оскуола үлэтигэр акылаат уурбуттара диэн киэн тутта саныыбын. Олохтоохторго холобур буолан инники күөҥнэ сылдьыыбыппыт. Дойду албан аата, суон сураҕа үлэһит дьонунан сураҕырар, ааттанар. “Мичээр” уһуйаан хас биирдии оҕоҕо тирэх, өйөбүл буоларга, сайдыыны кытта тэҥнэ хардыылыырга угуйар сулус, сырдыыр суолдьут буола туруо!

Раиса Петровна Сысоева,
үлэ бэтэрээнэ, нэһилиэк бочуоттаах олохтоохо
дьааһыла-саад 1979-1992 сс. сэбиэдиссэйэ
кулун тутар 30 күнэ, 2018 сыл

Сысоева Раиса Петровна, Андреева Татьяна Семеновна, Алексеева Мария Даниловна, Лиханова Любовь Федоровна, Пестерева Раиса Степановна , Алексеева Лидия Романовна, Антонова Анна Степановна, Лиханова Анна Ивановна. 1983 с.

1984 с.

Ахтан-санаан аастахха

Мин Өктөм нэһилиэгэр 1950 сыллаахха балаҕан ыйын 29 күнүгэр элбэх оҕолоох дьиэ кэргэнгэ бастакы оҕонон төрөөбүтүм. 1966 сыллаахха аҕабыт өлөн, 8 кылаас кэнниттэн Төхтүр биригээдэтигэр ыанньыксыттыы тахсыбытым. 1970 сыллаахха кэргэн тахсан, Чапаев биригээдэтигэр ыанньыксыттаабытым.

Онтон 1979 сыллаахха Чапаевтааҕы оҕо дьааһылатыгар ньээнкэнэн үлэлии киирбитим. 1988 сыллаахха таҥас сууйуутугар көспүтүм, түөрт сыл үлэлээбитим. 1992 сыллаахха дьааһылаҕа баспытаатал көмөлөһөччүтүнэн анаммытым. Урут дьааһылаҕа 9 ыйдаах, нэһиилэ манежка турар оҕолору ылан көрөр этибит. Ол оҕолору барыларын биирдиилээн аһатар, суосканан үүт иһэрдэр, туалеттатар этибит. Хас киэһэ аайы барыларын сууйабыт. Ийэлэрэ суох оҕолор таҥастарын сууйан, өтүүктээн кэтэрдэбит. Сайынын 32-34 оҕо сылдьара. Таһырдьаттан киллэрэрбитигэр биирдиилээн сууйабыт, горшокка олордобут.

1997 сылтан дьааһылаҕа газ оһоҕун операторынан үлэлээбитим. 2000 сыллаахха биэнсийэҕэ тахсан баран, сиэммин көрөөрү тохтообутум. Онтон 2003-2004 сылга детсаадка охраннигынан үлэлии сылдьыбытым. Уопсайа оҕо тэрилтэтигэр 22 сыл үлэлээбитим. 2004 сыллаахха үлэ бэтэрээнэ буолбутум.

Күһүн буолла да, Тоҕойго моркуоп, сүбүөкүлэ хостооһунугар, хортуоппуй хомуйуутугар барар этибит. Уонна тэрилтэнэн бары арыыга окко көмөлөһө киирэрбит. Киэһэ кутаа тула олорон бары ыллыырбыт. Кыһын ыанньыксыттары сынньатан бырааһынньыктарга, өрөбүллэргэ ынах төрөтө дьуһуурустубаҕа барарбыт. Саас, В.И.Ленин төрөөбүт күнүгэр ыытыллар Ленинскэй субуотунньукка тыаҕа мутук хомуйа, дэлээнэ ыраастыы тахсарбыт. Бары үөрэ-көтө үлэлиирбит. Сибиэһэй эт биэрэллэрэ, ону буһаран сиибит.

Нэһилиэк тэрээһиннэригэр көхтөөхтүк кыттарбыт. Ол курдук «Сиидэс баалыгар» бары сиидэс матырыйаалтан былааччыйа тиктэн кыттыыппыт. Эргэ кулуупка кэнсиэрдээччибит.

Сааҕыран баран, үлэлээбит кэмнэрбин санаатахпына, долгуйабын. Ол кэмнэри эргиппит киһи диэх курдук. Үлэ-хамнас күөстүү оргуйара.

Адъютантова Зоя Гаврильевна,
балаҕан ыйа, 2019 с.

Лиханова Анна Ивановна

Анна Ивановна ийэ, аҕа тапталыгар бигэнэн улааппыта. Ол да буоллар, кини оҕо сааһыттан хара үлэҕэ эриллибитэ, ол иһин үлэлиирин, дьону кытта бииргэ сылдьарын сөбүлүүрэ. Сымнаҕас, сайаҕас майгылааҕа, үчүгэйгэ тардыһара, билиэнкөрүөн баҕата улахан этэ. Билбэтиттэн кыбыстыбат, өйдөөбөтүн аһаҕастык ыйытан тэйэрэ. Үчүгэй, ыраас буочардааҕа, кинигэни, хаһыаты элбэхтик ааҕара. Оскуоланы ситэри бүтэрбэтэҕэ эрээри, билиитинэн-көрүүтүнэн тэҥ саастыылаахтарыттан хаалсыбат этэ. Улаатан да баран, оҕо сааһын оонньуурун, сыахайын, сөп-сөп ылан көрөрө, бу таҥас куукула кинини дьааһылаҕа сирдээн аҕалбыт курдуга. 16-17 саастаах эдэркээн Анна Чапаевтааҕы дьааһылаҕа иһит сууйааччынан киирбитэ, онтон харабылынан үлэлээбитэ.

18 сааһын туолан баран, дьааһыла оҕолоругар ньээньэ-иитээччи буолбута. Анна Ивановна туруоруллубут үлэтигэр сыстаҕаһынан, сатыырынан, үөрэттэхтэринэ дөбөҥнүк ылынарынан, сатабылынан кэлэктиипкэ түргэнник киирэ охсубута. Оҕолору кытта бодьуустаһарын олус сөбүлүүрэ, үлэтиттэн астынара, үөрэрэ-көтөрө. Оҕоҕо аналлаах кинигэлэр ис хоһооннорун, остуоруйалары, мүччүргэннээх сырыылары, эһэ, куоска, ыт тустарынан айаҕа хам буолбакка кэпсиирэ. Дьиҥнээх доҕор диэн кимин өйдөтөрө. Быраааһынньыктарга дьиэтиттэн көстүүм тигэн аҕалара, оҕолордуун ону киэргэтэрэ. Детсаад оҕолорун кытта таһырдьа күүлэйдии, салгынынан тыына таҕыстахтарына, Анна оҕолору кытта тэҥҥэ оонньуура, сүүрэрэ-көтөрө. Оҕолор кинини «эдьиий Аняттан» атыннык ааттаабаттара, наһаа таптыыллара.

Ийэтэ Ааныс, аҕата Иван Лихановтар кыыстара Анна үчүгэй, хайҕанар үлэһит буолбутун кэннэ бу күн сириттэн күрэммиттэрэ, кыыстарыгар эрэллээх буолан холкутук «айаннаабыттара».

Анна Ивановна уопсастыбаннай олоххо наһаа көхтөөх, уус-уран самодеятельноска кыттарын сөбүлүүрэ. Кини былыргы ырыалары олус үчүгэйдик билэрэ уонна ыллыыра, үҥкүү ансаамбылыгар үҥкүүлүүрэ.

Дэриэбинэ иһигэр, пиэрмэлэргэ ыытыллар субуотунньуктарга Анна биир бастакынан барара. Бааһынаҕа ноһуом таһыыта, күһүн хортуоппуй хомуура, тэпилииссэҕэ оҕурсуу олордуута уонна хомуйуута, уу баһыыта, пиэрмэҕэ хотону сыбааһын, ыанньыксыты солбуйуу Анна Ивановната суох ыытыллыбат буолара.

Анна Ивановна үлэтин сүнньүнэн семинардарга үгүстүк сылдьара, уопутун эдэрдэри кытта үллэстэрэ, атын детсаадтартан солуну, интэриэһинэйи көрбүтүн олоххо киллэрэрэ. Үлэлиир детсаада, кэлэктиибэ солун идеялары киллэрэриттэн астынара.

Анна Ивановна сүрэҕин сылааһын билбит оҕолоро бары сырдыкка, үрдүккэ талаһар, үөрэҕи өрө тутар үлэһит, үтүө дьон буолан таҕыстылар, «Эдьиий Аняларын» умнубаттар, кэрэ тылынан ахталлар, саныыллар. Кыыһа Лиханова Любовь Николаевна иитээччи идэтин баһылаан, ситиһиилээхтик үлэлии сылдьар.

Михайлова – Туралысова Анисья Михайловна,
2018 сыл

Үлэ үөһүгэр сылдьыбыппыт

1983 сыллаахха дьааһылаҕа ньээҥкэнэн үлэлии киирбитим. Сэбиэдиссэй Сысоева Раиса Петровна этэ. Иитээччилэр Андреева Татьяна Семеновна уонна Лиханова Любовь Федоровна этилэр. Мин Любовь Федоровналыын биир симиэнэҕэ үлэлиир этибит. Ньээҥкэлэр Пестерева Раиса Степановна, Адьютантова Зоя Гаврильевна уонна атыттар уларыйа тураллар этэ. Пуобар Алексеева Мария Даниловна этэ. Биэссэр Анисья Михайловна. Коркина Мария Егоровна сэбиэдиссэйдии сылдьыбыта. Мин кэннибиттэн аҕыйах ый буолан баран, хачыгаарынан Ксенофонтова Наталья Владимировна үлэлии киирбитэ. Дмитриева Агаша, Лиханова Рая, Мальцева Ульяна үлэлии сылдьыбыттара.

Мин үлэлии киирэрбэр оҕолор Лиханов Уйбаан, мин уолум Пахомов Сенялаах этилэр. Ол саҕана оҕолору биир саастарыттан ылаллара. Бөлөххө 25- тии оҕо сылдьара. Оҕолор нэдиэлэни быһа сылдьаллара. Ньээҥкэлэр үс симиэнэнэн үлэлиирбит. Сарсыарда 8 чаастан күнүс 2 чааска дылы бастакы симиэнэ, иккис симиэнэ 2 чаастан киэһэ 8 чааска дылы, онтон түүҥҥү симиэнэ киэһэ 8 чаастан сарсыарда 8 чааска дылы оҕолору көрөр. Кэнники иитээччинэн Тамара Егоровна кэлбитэ. Онтон Платонова А.В., аҕыйах бириэмэҕэ Иванова А.Е., Баишева М.В. , Крылова Н.П. үлэлээбиттэрэ.

1993 сыллаахха дьааһыла детсаадка холбоспута. Сэбиэдиссэйинэн Еремеева Ольга Матвеевна олорбута. Холбоһуу кэнниттэн куукунабыт, таҥас сууйарбыт барыта биир буолбута. Пуобарынан Филиппова Василиса Ивановна детсаадтан кэлбитэ. Детсаадтар астарын куукунаҕа буһаран баран, тэлиэгэнэн детсаадка таһаллара. Кэнники биэссэринэн Андреева М.В. үлэлээбитэ, ньээҥкэнэн Осипова С.И. киирбитэ. Күһүн аайы дьааһылабыт өрөмүөнэ. Эргэ баҕайы түннүктэрбитин ылан сууйан, хос олордорбут, олоппостору, остуоллары сыл аайы кыраскалаталлара. Иитээччилэр трафарет түһэрэллэрэ. Оҕолор тимир ороҥҥо утуйаллара. Оҕолору аһаан бүттүлэр да, барыларын уруунньукка олордорбут.

Нөмүгүгэ детсаадтар икки ардыларыгар ыытыллыбыт спартакиадаҕа кыттан, кыайан кэлбиппит. Онно тутааҕа суох чааскы биэрбиттэрин өйдүүбүн. Урут Саҥа Дьылга оробуочайдары Тымныы Моруос оҥороллоро. Хас да сыл мин буолбутум. 1990 сыллаахха кыыспынан ыарахан сылдьан, Тымныы Моруос буолбутум. Уолум сонно тута көрөн билбитэ уонна сиэттиһэн баран сылдьыбыппыт. Утренникка төрөппүттэр оҕолорун саһан олорон көрөллөрө.

Иллээх кэлэктиипкэ үлэлээбит сылларбын күндүтүк саныыбын.

Пахомова Анастасия Самсоновна,
алтыннны, 2019 с.

Дьоһун дьоннуун алтыспытым

1985 сыллаахха Чапаевтааҕы детсаадка ньээнкэнэн үлэлии киирбитим. Детсаадка бастаан үлэлии киирэрбэр сэбиэдиссэйинэн Еремеева Мария Егоровна үлэлиирэ, онтон Сысоева Раиса Петровна кэлбитэ. Иитээччилэринэн Тамара Егоровна, Любовь Федоровна, ньээнкэлэринэн Адьютантова З.Г., Ксенофонтова Н.В., Пахомова А.С. этилэр. Любовь Федоровна наһаа үчүэйдик балалайкаҕа оонньоон оҕолорго иһитиннэрэр этэ. Хачыгаарынан Герасимова Клава үлэлиирэ, таас чоҕунан отторо. Онтон гаас киирбитин кэннэ газооператорынан Пахомов Александр уонна Поисеев Сеня үлэлээбиттэрэ. Малышева Варвара Васильевна биэссэр этэ. Наһаа кыһамньылаахтык үлэлиирэ. Оҕолор утуйан турдахтарына, тимэх тигиллибит таҥаһын устун хаамтарара. Оҕолор ыалдьаары гыннахтарына, бэйэтэ эмтиирэ, куруук битэмиин сиэтэрэ. Пуобарынан Данилова Любовь Ивановна үлэлиирэ. Аһа наһаа минньигэс буолара. Бурдук аһы нэдиэлэҕэ үстэ астыыра. Онтон кэнники Василиса Ивановна киирбитэ.

Оччолорго оҕолор нэдиэлэни быһа хоно сыталлара, Өктөмтөн элбэх баҕайы оҕо сылдьара. Арыт иитээчилэри солбуйарым. Солбуйарбар долгуйарым, дьарыктарбар кичэйэн бэлэмнэнэр этим, былааны ирдииллэр этэ, ол иһин кыһаллан суруйарым.

Өр сыл бииргэ алтыһан үлэлээбит дьүөгэм Тамара Егоровна туһунан аҕыйах тылы ахтан ааһыахпын баҕарабын. Тамара Егоровна оҕолорго ураты сымнаҕас сыһыаннааҕа, мөҕөр диэни билбэт. Кини үлэтин күнүгэр, баар буоллаҕына, бөлөххө оҕолор уу- чуумпу буолаллара. Тамара Егоровна бөлөххө киирдэҕинэ, сирэйдиин-харахтыын сырдаан хаалара, быһыылыын-таһаалыын уларыйара, оҕо курдук буолан хаалара. Бэйэтэ оҕолорго анаан, хоһоон айан суруйара, түөрт саастарыттан саҕалаан оҕолорго буукубалары, дорҕооннору үөрэтэрэ. Тамара Егоровна хомуска оонньуура, оҕолорго хомус тыаһын иһитиннэрэрэ. Киһи быһыытынан наһаа сэмэй, холку, ыраас, үтүө санаалаах киһи этэ. Ис-иһиттэн талааннаах оҕолор дьоҕурдарын өтө көрөн сайыннарар иитээччи быһыытынан мин кинини үрдүктүк сыаналыыбын.

1992 сыллаахха завхоһунан үлэлээбитим. 1998 сыллаахха уурайбытым.

Күндү бииргэ үлэлээбит коллегаларбын 60 сыллаах үбүлүөйбүтүнэн эҕэрдэлиибин. Баҕарабын үлэҕитигэр үрдүктэн-үрдүк ситиһиилэри, тус олохтутугар дьолу-саргыны!

Дмитриева Агафья Васильевна,
алтынньы, 2019 с.

Андреева Тамара Егоровна

Андреева Тамара Егоровна 30-тан тахса сыл устата харыс халбарыйбакка дьааһылаҕа үлэлээбитэ. Бастаан педагогическай училищены бүтэрэн баран, атын сиргэ үс сыл анабылынан үлэлээбитэ. Онтон дойдутугар төннөн кэлэн, дьааһылаҕа үлэҕэ киирбитэ. Дьааһыла «Өктөм» сопхуос иһинэн киирэр тэрилтэ этэ. Оҕону иитиигэ билиитин-көрүүтүн ууран, сыратын биэрэн туран үтүө суобастаахтык үлэлээбит ытык киһибит буолар. Тамара Егоровна бэйэтэ ураты айылгылаах киһи, аа-дьуо сылдьан, үлэтин үмүрүппүт, дьарыгын ыыппыт буолара. Бэйэтэ аһары холку майгылааҕа, оҕолор да киниэхэ наһаа бэрээдэктээх буолаллара. Дьааһыла бөлөххө киирдэххэ, ким эрэ сүүрэр, ким эрэ оонньуур былдьаһар, ким дьиэтин ахтан ытыы олорор буолаллара. Онно Тамара Егоровна киирэн, аргыый баҕайы «дьэ, эрэ» диирин кытта бары тохтоон, иитээччилэрин истибитинэн бараллара.

Тылга сыһыаннаах буолан, оҕолорго тылы сайыннарыыга туруулаһан туран үлэлээбитэ. Кыра саастаах оҕолорго анаан хоһоон суруйара, ол хоһооннорун дьарыктарыгар туһанара. Үлэтинэн эрэ мунурдаммат, кини тарбаҕар талааннаах, иистэнэрин, баайарын сөбүлүүрэ, астыырын ордороро. Ырыаҕа, үнкүүгэ эмиэ сыһыаннааҕа. Дьааһылаттан үчүгэйдик саҥарар, кэпсэтэр, хоһоон ааҕар, ырыа ыллыыр бэлэмнээх оҕолору Тамара Егоровна таһаарара.

Ольга Матвеевна Еремеева,
алтынньы, 2019 с.

Дьиэтээҕи кыылларым
Тиэргэнҥэ мустаннар,
Айдааны тарданнар
Көрүлээн эрэллэр.

Ынахчааным маҥырыыр,
Оҕусчааным мөҥүрүүр,
Сылгым кистээн дьигиһитэр
Ытым үрэн маргыйар.

Куоскам дьиэттэн тахсан
Күҥҥэ үөрэн ньааҕыныыр,
Сибиинньэбит баарбын диэн
Хаһыҥырыыр, хаһыытыыр.

Дьиэтээҕи кыылларбын
Барыларын таптыыбын,
Тото-хана аһаталыам
Барыларын уоскутуом.

Остуоруйа истэрбитин
Биһиги бары сөбүлүүбүт,
Үчүгэйтэн үөрэбит
Куһаҕантан хомойобут.

Остуоруйаттан оҕолор
Элбэҕи билэллэр,
Остуоруйаттан оҕолор
Үчүгэйгэ үөрэнэллэр.

Остуоруйаҕа үтүө санаа
Өрүүтүн кыайар.
Остуоруйаҕа хара санаа
Куруутун кыайтарар.

Остуоруйаҕа курдук
Үтүө санаалаах элбээтин,
Хара санаа диэн биһиэхэ
Хаһан да суох буоллун.

Саҥа дьылбыт сандаарда
Араас уот умайда,
Оҕо-аймах үөрэ-көтө
Хороводтаан ньиргиттэ.
Тымныычаан оҕонньор
Кэһиитин түҥэттэ.

***

Детсадка сылдьаммыт
Эҥини оонньуубут,
Элбэҕи билэммит
Дьоммутун үөрдэбит.

***

Араас өҥү арааран билэргэ:
Ыраас күөх халлаанҥа
Дьэрэкээн кустук түһэр,
Аламай араҕас күн тыгар,
Кытара кыыһар ыйбыт,
Оппут-маспыт көҕөрөр
Ыраас маҥан хаар туһэр
Аҕан көрүүй, хас өҥүй?

На зарядку становись,
Руки вверх, руки вниз,
Раз, два, три, четыре
Мы шагаем и бежим.

***

Играем, играем,
Игрушки мы любим.
Мы дружные ребята.
Мы весело живем.

***

Детский сад мы очень любим,
Мы играем и поем.
Мы по-русски говорим,
И по-русски мы поем.

***

У меня есть бабушка,
У меня есть дедушка,
Мама, папа, брат, сестра
Вот и вся моя семья.

Үлэлээбит сылларым туһунан ахтыы

Мин аан бастаан 1981 сыллаахха дьааһыла детсадка кочегарынан үлэлии киирбитим, ол эрэн үлэһит тиийбэт буолан ньээнькэнэн, иитээччинэн, таҥас сууйааччынан, поварынан кытары үлэлээн турардаахпын. Мин үлэлии киирэр сылбар сэбиэдиссэйинэн Лиханова Любовь Федоровна, иитээччилэринэн Адъютантова З.Г., Андреева Т.С., Лиханова Л.Ф., Пестерова А.С., ньээҥкэнэн Пахомова А.С. уонна мин Ксенофонтова Н.В. үлэлээбиппит. Ол кэмҥэ дьааһылаҕа отучча кэриҥэ оҕо сылдьар этэ, хонуктаах буолан оҕолор өрөбүлгэ биирдэ дьиэлэригэр бараллара. Икки симиэнэнэн 8 чаастан 2 чааска дылы, 2 чаастан 8 чааска дылы үлэлиир этибит. Хаһан да үлэбитигэр хойутаабакка барытын наһаа үчүгэйдик толорор этибит. Сэбиэдиссэйбит тылыттан хаһан да тахсыбакка, барыта кини эппитинэн олох таҥара курдук көрөр этибит.

Саас күргүөмүнэн оҕуруот аһын олордуу күһүн хомуйуу буолар этэ. От буоллун, хаппыыста, хортуоска, талах быһааһына буоллун барытыгар көхтөөх кыттыыны ылларбыт. Өссө саас дьахтар бырааһынньыгар ыанньыксыттары солбуйа ынах ыы көмөлөһө барарбыт. Биир күн өрөбүллээхпитин күһүҥҥү хотон сыбаҕын сыбыы ис өттүн исбиэскэнэн сыбыы көмөҕө бараччыбыт. Аны сарсыарда оҕолор хааһы сииллэригэр ынахпын ыаммын 13 лиитэрэлээх биэдэрэҕэ үүппүн туппутунан үлэбэр тиэтэйэрим. Коллективынан биир да кэнсиэри, субуотунньугу, параады, спортивнай күрэҕи көтүппэккэ актыыбынайдык кыттар этибит. Араас маскараат кэтэ-кэтэ кыһыны атаарыы.

Уонна биир өйдөөн хаалбыт түгэммин быһа тардан кэпсиим. Хас сыллаахха эбитэ буоллар, биир күн куустабыт ыһыаҕар Улаах Аанҥа айаннаары автобус сакаастаан детсад таһыттан айанныахтаах этибит. Мин ыраах олорор буоламмын кыратык хойутаан хааламмын автобуһум күүппэккэ айанаан хаалбытыгар, сүүрүүнэн суолга тахсан биир массыынаны сапсыйан олорсон айаннаан тиийбитим. Дэлби тиритэн, өссө биирдии суол астаах буолуохтаахпыт ону соспутунан ыһыахтыыр сири көрдөөн, дьон саҥатын иһиллээн нэһиилэ булан тиийбитим. Ити курдук үлэлээбит сылларбын истиҥник саныыбын уонна күн бүгүнүгэр дылы үлэлии-хамныы сылдьабын.

Детсадка сылдьыбыт оҕолорбут: Шевелев Вася, Лиханов Вася, Алексеев Алеша, Алексеева Варя, Неустроев Гоша, Неустроева Тася, Петров Дима, Андреев Юра, Шевелев Гоша, Лиханов Павлик.

Наталья Владимировна Ксенофонтова,
Үлэ ветерана, «За вклад в социально-экономическое развитие Октемского наслега» знак хаһаайына
алтынньы 20 күнэ 2019 сыл